

רשת הביטחון הסוציאלי בהיבט מיגדרי

גליון מספר 1, מאי 2003

קצבת נכות

ברברה סבירסקי, ענת הרבסט

מ ר ד ו ה א ד א
A D V A N C E D
C E N T E R

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז «אדו» - מידע על השוויון והצדקה החברתית בישראל

קצבת נכות כללית: נשים הן מיעוט גם בקרב מקבלי קצבת נכות כללית, ומהוות 43% (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 199).

מסמך זה יבחן את אי השוויון המיגדרי בקצבת נכות מעבודה ובקצבת נכות כללית, תוך דגש על אפלייתן של עקרות בית בכל אחת משתי הקצבאות הללו.

אי השוויון המיגדרי יבחן בשתי קצבאות נכות נוספות – קצבת שירותים מיוחדים וגמלת נידות.

כמו כן נבחן את אי השוויון המיגדרי בשירותי שיקום מקצועי לנכים/ות.

דו"ח זה הוא הראשון בסדרה של דו"חות של מרכז אדוה שיבחנו את ההיבטים המיגדריים של רשת הביטחון הסוציאלי בישראל.

כללי המוסד לביטוח לאומי הם אוניברסליים, ולכאורה אין שום הבדל בין גברים ונשים. אולם, בחינה מדוקדקת יותר מגלה כי קיימים הבדלים בין נשים וגברים במיציאת זכויות, הן בגלל גורמים חברתיים – כלכליים שאינם קשורים לרשת הביטחון עצמה והן בגלל לשון החוק ואופן יישומו.

הדו"ח שלפנינו, שנושאו קצבת נכות, מגלה הבדלים גדולים בין מספר הנשים המקבלות קצבאות נכות שונות ובין מספר הגברים המקבלים את אותן קצבאות. לא תמיד ניתן למצוא הסברים מתקבלים על הדעת להבדלים אלה.

ממצא בולט נוסף העולה מן הדו"ח הוא אפליה לרעה של עקרת הבית. המופלות לרעה העיקריות הן הנשים הערביות, שרובן מוגדרות כעקרות בית.

אילו היו נתוני המוסד לביטוח לאומי מאפשרים לערוך התפלגויות בין נשים מקבוצות חברתיות שונות, ובראש ובראשונה בין יהודיות לערביות, יתכן והיינו מגלות הבדלים נוספים.

קצבת נכות

נשים מהוות מיעוט בקרב מקבלי קצבאות נכות.

הדבר נכון הן לגבי קצבאות נכות מעבודה והן לגבי קצבאות נכות כללית.

קצבאות נכות מעבודה: בשנת 2001 הרוב הגדול, כ-90% ממקבלי קצבאות נכות מעבודה, היו גברים. בארצות אחרות שלגביהן יש לנו נתונים – ארצות הברית וקנדה – המצב דומה; אלא ששם ההבדלים בין המינים הרבה יותר קטנים.

קצבה וגמלה

במסמך זה נעשה שימוש בשני מונחים קרובים, קצבה וגמלה. **קצבה** היא תשלום הניתן אחת לחודש על פני זמן; **גמלה** היא תשלום חד פעמי או הטבה אחרת.

החוק וזכויות הנכים/ות

ביטוח הנכות התפתח באופן הדרגתי. בתחילה דאגה המדינה רק לנכים/ות כתוצאה מפגיעה בשירות הצבאי ולנכים/ות כתוצאה מפגיעה בעבודה. החוק שעסק בנכים שנפגעו במהלך השירות הצבאי, נחקק ב-1949¹, ואילו נפגעי עבודה נכללו בחוק הביטוח הלאומי משנת 1953². במשך עשרים השנים הבאות לא כלל חוק הביטוח הלאומי את זכויות הנכים/ות האחרים – נכים/ות מלידה, עקרות בית נכות ונכים/ות שנכותם אינה קשורה לעבודה.

זכויותיהם של כלל הנכים/ות עוגנו בחוק לראשונה רק ב-1974³. מספר שנים מאוחר יותר עוגנו גם זכויותיה של עקרת הבית הנכה⁴. מאז 1981 זכאי/ת גם ילד/ה נכה לקצבת נכות.

חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995 מעגן בתוכו הן את ביטוח נפגעי עבודה והן את ביטוח נכות כללית.

¹ חוק הנכים (תגמולים ושיקום), תשי"ט-1949, ס"ח כ"א באלול תש"ט, 15.9.49.

² חוק הביטוח הלאומי, תשי"ד-1953, ס"ח 137, כ' בכסלו תשי"ד, 27.11.1953. עד להקמתו של המוסד לביטוח לאומי והנהגת ענף נפגעי עבודה, עובד/ת שנפגע/ה בעבודתו/ה היה/הייתה מקבל/ת פיצויים לפי "פקודת הפיצויים לעובדים" שבחוק המנדטורי (בר, מורגנשטיין ופריאור, 2000: 1).

³ תקנות הביטוח הלאומי (ביטוח נכות), תשל"ד-1974, תקנות אלו פורסמו בק"ת 3163 מיום ו' באייר תשל"ד (28.4.74), עמ' 1023. התקנות בוטלו בק"ת 4622 התשמ"ד, לאור תיקון מס' 50 בחוק הביטוח הלאומי, ס"ח 1092, ב' באלול התשמ"ג, 11.8.83.

⁴ תקנות הביטוח הלאומי (ביטוח נכות) (הוראות מיוחדות לעניין עקרת הבית), התשמ"ד-1984, ק"ת 4669, (24.7.1984), עמ' 2023.

בישראל, כאמור, ההבדלים גדולים הרבה יותר. יתכן והדבר קשור לכך שבישראל, שיעור ההשתתפות של נשים בכוח העבודה – 70% משיעור ההשתתפות של גברים – נמוך מאשר בארצות צפון אמריקה – 80% משיעור ההשתתפות של גברים בקנדה ו-90% משיעור ההשתתפות של גברים בארצות הברית (The World Bank, 2002: 32-34). הסבר אחר יכול להיות שבארצות צפון אמריקה יש שיעור גבוה יותר של נשים המועסקות במקצועות בעלי דרגת סיכון גבוהה.

אי שוויון מיגדרי בקצבאות נכות מעבודה

פגיעה בעבודה

פגיעה בעבודה מוגדרת כתאונת עבודה או מחלת מקצוע.

תאונה בעבודה משמעה תאונה שארעה תוך כדי עבודה ועקב עבודה אצל מעביד, או מטעמו; ואצל עובד/ת עצמאי/ת – תוך כדי העיסוק במשלח היד. תאונה שאירעה בדרך לעבודה או בחזרה ממנה נחשבת אף היא לתאונת עבודה.

מחלת מקצוע היא מחלה שנקבעה ככזו בתקנות של חוק הביטוח הלאומי, והעובד/ת חלה/ת בה עקב העבודה אצל המעביד או עקב העיסוק במשלח היד (המוסד לביטוח לאומי, רבעון סטטיסטי, 2002, לב' [2]: 132).

גמלת נכות מעבודה משולמת למי שנפגע/ת בעבודה ונקבעה לו/ה דרגת נכות של 5% לפחות. הגמלה משולמת במספר אופנים: כמענק חד-פעמי, לנפגע/ת שדרגת נכותו/ה נעה בין 5% ל-19%; כקצבה חודשית, לנפגע/ת שדרגת נכותו/ה מ-20% ומעלה; וכהיוון הקצבה החודשית, כולה או חלקה, שנעשה לפי בקשת הנכה למטרות שיקום על פי כללים מסוימים (שם).

כספי ביטוח נפגעי עבודה ממומנים על ידי המעסיקים: עבור עובד/ת שכיר/ה משלם המעסיק למוסד לביטוח לאומי סכום השווה ל-0.53% מהשכר החודשי של העובד/ת. עובד/ת עצמאי/ת משלמ/ת 0.53% מהרווח.

אוצר המדינה אינו משתתף במימון קצבת הנכות, אולם הוא מממן השלמת הכנסה לנכים ולתלויים הזכאים לה לפי חוק הבטחת הכנסה (המוסד לביטוח לאומי, מערכת הביטוח הלאומי בישראל, 2002: 24).

אי שוויון מיגדרי בקצבאות נכות מעבודה

קיימים שני סוגים של קצבאות נכות מעבודה: קצבת נכות צמיתה וקצבת נכות זמנית. בשני המקרים, נשים מהוות מיעוט קטן בקרב מקבלי הקצבאות – ב-2001 היוו נשים 9.8% ממקבלי קצבת נכות צמיתה ו-21% ממקבלי קצבת נכות זמנית (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתי, 2001, נספחים: לוח 4/ז).

קצבה נוספת הקשורה לפגיעה בעבודה – דמי פגיעה – משולמת רק לתקופה הראשונה שאחרי הפגיעה. גם כאן, נשים מהוות מיעוט בקרב מקבלי הקצבה: בשנת 2001 – 25.6% (שם: 218).

לכאורה, העובדה ש-90% ממקבלי קצבת נכות צמיתה הם גברים אינה צריכה לעורר פליאה, שהרי מרבית העבודות הגופניות, שבהן שיעור הפגיעות גבוה, יחסית, נעשות בידי גברים, בעוד שנשים מועסקות לרוב בעבודות בטוחות, יחסית, בחדרי משרדים.

בחינה מדוקדקת יותר מעלה כי אבחנה זו, שהיא נכונה כשלעצמה, אין בה כדי לתת הסבר מלא. יתכן, למשל, שגברים נוטים לדווח שנכותם נובעת מפגיעה בעבודה, בשעה שנשים נוטות לדווח שנכותן נובעת ממחלה, כפי שעולה ממחקר שנערך בקנדה (Fawcett, 2002). ייתכן שגברים ונשים נבדלים אלה מאלה בכל הנוגע להגשת תביעה על פגיעה; אלא שבישראל אין נתונים בנושא. לטענת המוסד לביטוח לאומי, קבצי הנתונים הנוגעים לתביעות לקצבאות נכות מעבודה אינם מאפשרים לערוך התפלגות לפי מין (המוסד לביטוח לאומי, שולי בר, 10.12.2002).

הבדלים מיגדריים נמצאו גם בארצות אחרות. בארצות הברית, ב-2000, היוו גברים 55% ממקבלי קצבאות נכות, ו-56% מסך מקבלי קצבת נכות מעבודה (Annual Statistical Report, 2000). בקנדה, ב-1999, היוו גברים 68% ממקבלי קצבת נכות מעבודה (Fawcett, 2002).

* "התוכנית להבראת כלכלת ישראל" של מרץ 2003 פוגעת במענק הזה: המענק יופחת מגובה של פי 70 הקצבה לפי 45 הקצבה.

**לוח 1. נפגעי/ות עבודה מקבלי/ות קצבת נכות צמיתה
(disability pension), 2001–1991**

במספרים מוחלטים ובאחוזים

שנה	סך הכל	גברים	נשים	% הנשים
1991	12,007	11,017	982	8.2%
1992	12,517	11,494	1,015	8.1%
1993	13,751	12,625	1,120	8.1%
1995	15,477	14,082	1,394	9.0%
1996	15,101	13,668	1,433	9.5%
1997	16,378	14,813	1,565	9.6%
1998	17,937	16,258	1,679	9.4%
1999	19,176	17,375	1,801	9.4%
2000	20,245	18,314	1,931	9.5%
2001	21,216	19,132	2,084	9.8%
% הגידול בין השנים 2001–1991				
	76.7%	73.7%	112.2%	

הערות:

- בשנים 1991 – 1992 הנתונים הם עבור מקבלי קצבאות בחודש מרץ; בשנים 1993, 1995, 2000 – 2001 הנתונים הם למקבלי קצבאות בחודש דצמבר; בשנים 1996 – 1998 הנתונים הם למקבלי קצבאות בחודש יולי.
  - המוסד לביטוח לאומי לא פרסם נתונים לשנת 1994.
  - טור הסך הכל כולל גם פרטים שמינם אינו ידוע.
- מקור: המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתי, שנים שונות.

כפי שניתן לראות בלוח שלעיל, בעשור האחרון חל גידול במספר מקבלי קצבת נכות מעבודה: גידול של כ-112% בקרב נשים וגידול של כ-74% בקרב גברים. המוסד לביטוח לאומי מייחס את הגידול בשנים 1996–2001 לשני גורמים: האחד, הגידול שנרשם באותן שנים במספר המועסקים במשק; השני, הכללתם לראשונה, החל משנת 1998, של אנשים שבחרו בהיוון חלקי (אלה שקיבלו חלק מהקצבה כתשלום חד-פעמי) במניין מקבלי קצבת נכות מעבודה (המוסד לביטוח לאומי, שולי בר, מזכר, 10.12.2002). חלקן של הנשים בקרב מקבלי קצבת נכות צמיתה גדל מעט, מ-8.2% בשנת 1991 ל-9.8% בשנת 2001.

נשים – מיעוט בקרב מקבלי קצבת נכות זמנית מעבודה

בקרב מקבלי קצבת נכות זמנית מעבודה, נשים הן מיעוט. הנתונים שבידינו מתייחסים רק לשנים 1999 ו-2001. בדצמבר 1999, נשים היוו כ-19% ממקבלי קצבת נכות זמנית (364 מתוך 1,935). בשנת 2001, שיעורן היה 21% (348 מתוך 1,669) (המוסד לביטוח לאומי, שולי בר, מזכר, 10.12.2002).

נשים – מיעוט בקרב מקבלי מענק חד-פעמי

נכים/ות מעבודה שדרגת נכותם/ן היא 5% עד 19%, זכאים/ות למענק חד-פעמי בסכום השווה ל-70 קצבאות חודשיות. מרבית נפגעי העבודה הזכאים למענק זה הם גברים. בשנת 2001, 84% מתוך 8,656 מקבלי המענק החד פעמי היו גברים. ב-1999 החלוקה היתה דומה: מתוך 7,348 מקבלי המענק החד-פעמי, 83% היו גברים (המוסד לביטוח לאומי, שולי בר, מזכר, 13.8.2002).

נשים – מיעוט קטן בקרב מקבלי קצבת נכות צמיתה

נכים שנקבעה להם דרגת נכות צמיתה של 20% ויותר, ונכים שנקבעה להם דרגת נכות זמנית של 5% או יותר, זכאים לקצבה חודשית. גובה הקצבה נקבע לפי דרגת הנכות ולפי השכר אותו קיבלו ברבע השנה שלפני הפגיעה. מקבלי קצבת נכות שהם מעוטי הכנסה זכאים גם להשלמת הכנסה (www.btl.gov.il).

ב-2001 היו כ-21,000 נכים ונכות מעבודה שקיבלו קצבה חודשית צמיתה: נשים היוו רק 9.8% מהם, כפי שניתן לראות בלוח שלהלן.

קצבת נכות צמיתה מעבודה: יותר נשים בדרגת נכות נמוכה, פחות נשים בדרגת נכות גבוהה

רוב נפגעי העבודה מוגדרים כבעלי דרגת נכות נמוכה (20% עד 39% אחוזי נכות).

ב-2001, שיעור הנשים הנכות המקבלות קצבת נכות צמיתה, שדרגת הנכות שלהן נמוכה – 64% – היה גבוה יותר מן השיעור המקביל בקרב הגברים – 58%.

רק מיעוט בקרב נפגעי העבודה היה בעלי דרגת נכות של 80% ומעלה: 9% מהגברים ו-7% מהנשים (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתי, 2001: 221).

דמי פגיעה מעבודה (work injury allowance)

נשים מהוות מיעוט גם בקרב מקבלי דמי פגיעה מעבודה.

בתקופה הראשונה שלאחר התרחשות הפגיעה בעבודה, זכאי/ת העובד/ת שנפגע/ה לדמי פגיעה. התשלום מחושב לפי ימים, על בסיס 75% מהשכר החייב בדמי ביטוח ברבע השנה שלפני הפגיעה (המוסד לביטוח לאומי, מערכת הביטוח הלאומי בישראל, 2002: 25).

עד לשנת 2002, ניתן היה לקבל דמי פגיעה לתקופה מקסימלית של 182 יום (כשישה חודשים); בחוק ההסדרים לשנת 2002 שונה החוק, ועתה התקופה המקסימלית לקבלת דמי פגיעה היא 91 יום. בתום התקופה הזאת, על הנפגע/ת להגיש תביעה לקצבת נכות זמנית או צמיתה, ולהיבחן על-ידי ועדה רפואית.

הלוח שלהלן מציג נתונים על מקבלי/ות דמי פגיעה בשנים 1994–2001, לפי מין.

לוח 2. מקבלי/ות דמי פגיעה, לפי מין, 1994–2001

במספרים מוחלטים ובאחוזים

שנה	סך הכל	גברים	נשים	% הנשים
1994	78,783	63,352	15,431	19.6%
1995	88,344	70,813	17,531	19.8%
1996	92,274	73,599	18,675	20.2%
1997	84,069	66,185	17,884	21.3%
1998	82,511	63,819	18,692	22.7%
1999	73,684	56,312	17,372	23.6%
2000	76,185	56,823	19,362	25.4%
2001	69,087	51,369	17,718	25.6%

מקורות: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, סקירה שנתית, שנים שונות; המוסד לביטוח לאומי, בר, מורגנשטיין ופריאור, 2000, מקבלי דמי פגיעה בשנים 1997–1999: 19.

הלוח מראה בבירור כי רוב מקבלי דמי פגיעה הם גברים. ניתן לראות עוד כי הגידול שנרשם בשנים 1994–2001 בשיעור הנשים נבע בעיקרו מן הירידה במספר הגברים שקיבלו דמי פגיעה, ולא מגידול משמעותי במספר הנשים המקבלות דמי פגיעה. על כך נרחיב בהמשך.

הירידה במספר מקבלי/ות דמי פגיעה

בין השנים 1996–2001, פחת מספר מקבלי דמי פגיעה, מ-92,274 ל-69,087. הירידה נרשמה בעיקר בקרב הגברים, מ-73,599 ל-51,369, ירידה של 30%. המוסד לביטוח לאומי מייחס את הירידה לשני גורמים:

(1) תיקון חוק משנת 1997, שקבע כי במקרה של עובד/ת שכיר/ה, התשלום עבור תשעת הימים הראשונים של פגיעה בעבודה יחול על המעסיק, וכי במקרה של עצמאי/ת, התשלום יבוטל. אמנם נקבע בחוק שהמוסד לביטוח לאומי ישלם בעבור תשעת הימים הראשונים ויגבה את התשלום מן המעסיקים, אך חלק מהנפגעים בעבודה אינם פונים כלל למוסד כדי שאשר את התאונה כפגיעה בעבודה (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 214).

(2) הגורם השני לירידה במספר מקבלי דמי פגיעה נעוץ בשפל בתעסוקה ובהתרחבות ממדי האבטלה במשך מאז 1997, במיוחד בענפים המועדים לתאונות, כדוגמת ענף הבניין (שם).

הסבר נוסף אומר כי, העסקת מהגרי עבודה במקום ישראלים בענף הבנייה, גורמת לירידה במספר התביעות לדמי פגיעה. זאת, למרות שדמי פגיעה בעבודה הם אחת הזכויות היחידות שמקנה רשת הביטחון הסוציאלי הישראלית למהגרי עבודה (קמפ ורייכמן, 2003). יתכן כי המעסיקים הישראלים, שחלקם מעסיקים מהגרי עבודה ללא אישור רשמי מטעם משרד העבודה, אינם מעוניינים לדווח על עצם הפגיעה, שמא תיחשף ההעסקה הלא חוקית.

השערה זו מקבלת תימוכין בסקירה של המוסד לביטוח לאומי (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 218), ולפיה בשנת 2001 עמד שיעור מקבלי דמי פגיעה בקרב המועסקים הישראלים על 2.9%, בשעה ששיעור מקבלי דמי פגיעה בקרב מהגרי העבודה עמד על 1% בלבד – למרות היותם מרוכזים בענפים המסוכנים ביותר.

יצוין עוד כי המוסד לביטוח לאומי מחשב את שיעור מקבלי דמי פגיעה אך ורק בקרב העובדים הזרים החוקיים, שמספרם עמד ב-2001 על 95,970. אילו חישוב את שיעור מקבלי דמי פגיעה עבור כלל העובדים הזרים, כ-250,000, שיעור מקבלי דמי הפגיעה היה צונח אל מתחת ל-1%.

לבסוף, יש להביא בחשבון את העובדה שעובדים זרים ממעטים בדרך כלל למצות את זכויותיהם. למרות שחוק ביטוח בריאות חל על כלל מעסיקי העובדים הזרים (גם "בלתי חוקיים"), עובדים אלה חוששים במרבית המקרים לפנות למעסיקיהם על מנת לממש את זכויותיהם. על רקע זה יש להבין את דברי המוסד לביטוח לאומי: "נתונים אלה משקפים כנראה תת-דיווח של פגיעות בעבודה. גם ממוצע ימי אי כושר שלהם [של מהגרי העבודה] בשנת 2001 היה נמוך מהממוצע לתושבי ישראל – 37.3 ימים, זאת בהשוואה ל-40 יום של כלל תושבי ישראל" (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 218).

⁵ בחוק ההסדרים במשק המדינה לשנת 1996, שנכנס לתוקף בינואר 1997, נקבע שתשעת הימים הראשונים של הזכאות לדמי פגיעה משולמים על ידי המעסיק. עוד נקבע כי עובד עצמאי אינו זכאי לדמי פגיעה בעד תשעת הימים הראשונים.

מדוע הוחלט שעקרות בית אינן זכאיות לקצבת נכות מעבודה

המשפטניות פרופסור רות בן ישראל (1977), ובעקבותיה עו"ד עדה שמיר (1995), ניסו להסביר את אורח החשיבה העומד מאחורי מניעת הזכאות לקצבת נכות מעבודה מעקרות בית. כאמור, ביטוח נפגעי עבודה מתעלם לחלוטין מעבודתה של עקרת הבית, ועל כן איננו מכיר בתאונה שאירעה לעקרת הבית תוך כדי ועקב עבודתה במשק ביתה; ואילו הכיסוי לו זוכה עקרת הבית במסגרת ביטוח נכות כללית, נופל בהרבה מהקצבה שלה הייתה זכאית אילו הוכרה התאונה כתאונת עבודה (בן ישראל, 1977: 90).

בן ישראל מבחינה בין שתי תפיסות מרכזיות המשפיעות על ההגדרה הבסיסית של קצבאות הביטוח הלאומי: הראשונה רואה בקצבה תחליף להכנסה, כלומר, תגמול האמור לשקף את גובה השכר; לפי תפיסה זו, על הקצבה לאפשר לפרט להמשיך ולקיים את רמת החיים ממנה נהנה בשעה שהשתתף בשוק העבודה. התפיסה השנייה היא זו הגורסת שלמדינה יש מחויבות להעניק לאזרחיה ביטחון כלכלי מינימלי; לפי תפיסה זו, יש למנוע מצב של חרפת רעב (בן ישראל, 1977: 91).

קצבת נכות מעבודה מקפלת בתוכה את התפיסה הראשונה, לפיה הקצבה היא תחליף הכנסה, ואילו קצבת נכות כללית בכלל, ולעקרות בית בפרט, נגזרת מהתפיסה השנייה, לפיה הקצבה נועדה להבטיח הכנסה מינימלית. אילו הוכרה עבודת האישה במשק ביתה כבעלת ערך כספי, בדיוק כמו העבודה בשכר מחוץ למשק הבית, ניתן היה לטעון כי נכות שנגרמה כתוצאה מעבודה במשק הבית גורמת להפסד כספי ומזכה בקצבה שנועדה להיות תחליף הכנסה. במקרה כזה היה צורך לחשב את הערך הכספי של העבודה של עקרת הבית (ר' גרוס וסבירסקי, 2003).

קצבת נכות מעבודה: מצבן המיוחד של עקרות הבית

עקרות בית אינן זכאיות לקצבת נכות מעבודה, שכן עבודתן במשק הבית – טיפול בילדים ובבני משפחה אחרים, בישול, ניקיון וכו' – אינה נחשבת כ"עבודה", דהיינו, כשוות ערך לעבודה בשכר המתבצעת מחוץ למשק הבית. לראייה: עבודות הבית ועבודות הטיפול בילדים ובבני משפחה אחרים אינן מובאות בחשבון בעת שמחשבים את התוצר הלאומי (ר' סבירסקי, 2002: 8).

לעומת זאת, עקרות בית זכאיות לקצבת נכות כללית. אלא שבמספר תחומים מופלות עקרות הבית לרעה, הן בהשוואה לגברים והן בהשוואה לנשים שאינן נחשבות לעקרות בית. אפליה זו היא תוצר של הבנייה חברתית, המניחה, ראשית, וכאמור לעיל, כי לעבודה בבית אין ערך כלכלי, ושנית, כי גורלה של אישה נשואה להיות תלויה כלכלית בבן זוגה.

זכאותה של עקרת הבית לקבלת קצבה מן המוסד לביטוח לאומי החלה בשנת 1977 (וסרשטיין ופריאור, 2002: 1), שלוש שנים מאוחר יותר מעיגון זכאותם של שאר מקבלי/ות קצבת הנכות (1974). זכויות עקרת הבית עוגנו בתקנות חוק ביטוח נכות בשנת 1984.⁶

עקרת בית – הגדרה מגבילה

חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה – 1995, מגדיר את עקרת הבית כאישה נשואה העובדת במשק ביתה.⁷ עו"ד עדה שמיר מציינת כי הגדרה זו מקפלת בתוכה שלושה מרכיבים: הראשון הוא המיגדר: גבר לעולם לא ייחשב ל"עקר-בית", גם אם הוא עונה על כל הקריטריונים האחרים בחוק. השני הוא המעמד האישי: עקרת בית הינה אישה נשואה; כיוון שכך, אלמנות, רווקות, גרושות ועוגנות אינן נחשבות ל"עקרות בית".⁸ השלישי הוא העיסוק המקצועי: עקרת בית היא מי שעובדת במשק ביתה בלבד, או שאינה עובדת שכירה או עצמאית (שמיר, 1995: 149).

⁶ תקנות הביטוח הלאומי (ביטוח נכות) (הוראות מיוחדות לעניין עקרת הבית), התשמ"ד-1984, ק"ת 4669, (24.7.1984), עמ' 2023.

⁷ סעיף 238 לחוק הביטוח הלאומי מגדיר כך עקרת בית: "עקרת בית – אישה נשואה, למעט עגונה, שכן זוגה מבוטח לפי פרק זה, שאינה עובדת ואינה עובדת עצמאית. סעיף 195 מטיל סייגים להגדרה זו: "עקרת בית" – כהגדרתה בסעיף 238, למעט אם נתקיים בה אחד מאלה: (1) היא עבדה כעובדת או כעובדת עצמאית תקופה של 12 חודשים רצופים, או 24 חודשים אף אם אינם רציפים, מתוך 48 החודשים שקדמו להגשת התביעה למוסד; (2) היא חיה בנפרד מבן זוגה ולא גרה עמו תקופה של 24 חודשים לפחות לפני הגשת התביעה למוסד;" (ס' 195, 238, חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב] התשנ"ה-1995).

⁸ "ידועה בציבור שאינה עובדת ושלא עבדה, תקבע זכאותה לקצבת נכות לפי יכולתה לתפקד במשק הבית, כאישה נשואה עקרת בית, אם ביקשה מהמוסד להכיר בה כידועה. בציבור" (המוסד לביטוח לאומי, זכויות משפחה חד הורית בביטוח הלאומי, 2001: 11).

אי שוויון מיגדרי בקצבת נכות כללית

קצבת נכות כללית

חוק ביטוח נכות כללית, שנכנס לתוקף ב-1 באפריל 1974, קבע כי קצבת נכות תשולם למבוטח/ת אשר עקב ליקוי גופני, שכלי או נפשי הנובע ממחלה, מתאונה (שאינה קשורה לעבודה) או ממום מלידה, נגרמה לו/ה נכות רפואית בשיעור 40% לפחות. לעקרת בית הזכאות מותנית בקיום נכות רפואית של 50% לפחות. בנוסף מתקיים בו/ה אחד מהתנאים הללו:

1. אין לו/ה כושר להשתכר מעבודה או ממשלח יד, ואין הוא/ה היא משתכר/ת סכום העולה על 25% מהשכר הממוצע, כהגדרתו בחוק הביטוח הלאומי.

2. כושרו/ה להשתכר מעבודה או ממשלח יד הצטמצם עקב הליקוי ב-50% לפחות; לגבי עקרת בית – כושרה לבצע פעולות מקובלות במשק הבית צומצם ב-50% או יותר (המוסד לביטוח לאומי, 2002, רבעון סטטיסטי, לב' [2]: 98).

קצבת נכות כללית ממומנת על ידי העובד/ת והמעסיק: העובד/ת השכיר/ה משלמ/ת במסגרת דמי ביטוח לאומי 1.30% מהשכר החודשי, והמעסיק מוסיף סכום השווה ל-0.38% משכר העובד/ת. עובד/ת עצמאי/ת משלמ/ת 1.68% מהרווח. עקרות הבית פטורות מכל תשלום (המוסד לביטוח לאומי, מערכת הביטוח הלאומי בישראל, 2002: 12).

משרד האוצר אינו שותף במימון קצבת נכות כללית; הוא מממן רק קצבאות נכות לעולים חדשים.

אי שוויון מיגדרי בקצבת נכות כללית

נכים ונכות, שנכותם אינה קשורה לעבודה, זכאים לקצבת נכות כללית, שנועדה להבטיח קיום ברמה מינימלית.

בקרב מקבלי/ות קצבת נכות כללית, שיעור הגברים גבוה משיעור הנשים. בשנת 1999 היו בישראל 127,212 נכים ונכות שקיבלו קצבת נכות כללית. מדובר ב-3.8% מהאוכלוסייה הכללית בגילאים הרלבנטיים (גברים בני 18-65, נשים בנות 18-60). הגברים שקיבלו קצבת נכות כללית היוו 4.2% מכלל הגברים בני 18-65 בישראל, בעוד שהנשים שקיבלו קצבת נכות כללית היוו 3.3% מכלל הנשים בנות 18-60 בישראל.

לוח 3. מקבלי/ות קצבת נכות כללית, כאחוז מהאוכלוסייה הכללית, לפי מין, 1999

במספרים מוחלטים ובאחוזים

מקבלי קצבת נכות כללית כאחוז מהאוכלוסייה הכללית			סך הכל מקבלי קצבת נכות כללית
נשים	גברים	סך הכל	
3.3%	4.2%	3.8%	127,212

מקור: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, וסרטיין ופריאור, 2002, מקבלי קצבת נכות ומקבלי קצבה לשירותים מיוחדים 2001: 5.

לוח 4. מקבלי/ות קצבת נכות כללית, לפי מין, 1999

במספרים מוחלטים ובאחוזים

סך כל מקבלי קצבת נכות	גברים		נשים	
	סך כל הגברים	אחוז מסך הכל	סך כל הנשים	מזה: עקרות בית
127,212	72,762	57.2%	54,449	13,769
				25.3%

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך המוסד לביטוח לאומי, 2002, דבעון סטטיסטי, לב' (2): 102.

קצבת הזקנה נמוכה יותר מקצבת נכות: בעוד שקצבת נכות עומדת על 25% מהשכר הממוצע במשק, קצבת זקנה בסיסית עומדת על 16% מהשכר הממוצע במשק. צרכיו של אדם עם מוגבלויות אינם משתנים בהגיעו לגיל פרישה; לכן, לא הייתה כל הצדקה להפחתת קצבת הנכות של נכים/ות עם הגיעם/ן לגיל הפרישה מעבודה.

המצב יצר אפליה מיוחדת כנגד נשים נכות בגיל 60 עד 65, שמקורה בקיומם של גילאי פרישה שונים לגבר ולאשה, לצורך קבלת קצבת זקנה: אישה יכולה לתבוע קצבת זקנה בגיל 60 ואילו גבר – בגיל 65. ההפרש בגיל הפרישה פגע בנשים הנכות: אמנם הן המשיכו לקבל קצבת נכות, אך כאמור, המוסד לביטוח לאומי לא עידכן להן את הקצבה, וזו נשחקה עד שהיא הגיעה לשיעורה של קצבת הזקנה (באותו אופן נשחקה גם קצבתו של גבר נכה, אלא שהשחיקה אצלו התחילה רק לאחר הגיעו לגיל 65).

כאמור, החל מינואר 2002, נכים ונכות ממשיכים לקבל קצבת נכות לאחר הגיעם לגיל פרישה. אולם עתה נוצר סוג חדש של אפליה: אנשים שהופכים נכים אחרי גיל הפרישה אינם נחשבים כנכים ואינם זכאים לגמלאות נכות, אלא לקצבת זקנה בלבד.

גובה קצבת נכות כללית

גובהה של קצבת נכות כללית נקבע ברמה דומה לזו של קצבת הבטחת הכנסה בשיעור מוגדל. ההגיון העומד מאחורי שתי הקצבאות זהה: מדובר בקבוצות שמצוקתן אינה זמנית והיא עשויה להימשך החל משנתיים ועד לפרק זמן בלתי מוגבל. קצבת הנכות הכללית, כמוה כקצבת הבטחה הכנסה, מיועדת להבטיח להן הכנסת מינימום.

קצבת נכות כללית מלאה משולמת למי שאושרה לו/לה דרגת אי-כושר השתכרות של 75% ומעלה. גובה הקצבה משתנה על פי דרגת אי-הכושר ועל פי מספר התלויים. תלויים יכולים להיות בת/בן זוג (אם אין לה/לו הכנסה, או אם הכנסתה/ו נמוכה) וילדים.

עקרת בית נכה מופלית לרעה לעומת גבר נכה, שכן, בעוד הגבר הנכה יכול לקבל תוספת בגין בת הזוג (אם אינה עובדת או אם הכנסתה נמוכה), הרי שעקרת בית נכה אינה זכאית לתוספת תלויים עבור בן זוגה, במקרה שאין לו הכנסה (על כך ר' גם בהמשך).

הלוח שבעמוד הבא מפרט את גובה קצבת הנכות לפי סוג משק הבית.

הלוח שלעיל מעלה כי 57.2% ממקבלי קצבת נכות כללית הם גברים. מעניין לציין כי בדיקה שערך המוסד לביטוח לאומי בקרב שלוש קבוצות – מקבליים חדשים של קצבת נכות כללית, נכים מילדות ועולים חדשים – מצביעה על התפלגות מיגדרית זהה בכל שלוש הקבוצות (וסרשטיין, 1998: 19).

נתונים אלה מעוררים תמיהה, שכן, גם אם ניתן היה לצפות כי בקרב נכי/ות עבודה יהיה שיעור הגברים גבוה מזה של הנשים. לא ברור מנין נובעים ההבדלים בקרב מקבלי קצבת נכות כללית.

לדברי וסרשטיין, הסבר אחד לכך טמון במבחן הזכאות לעקרות בית, שהוא מחמיר במיוחד:

“... ניתן היה לצפות שבשל חלקם של הגברים בקרב נכי צה”ל ונכי עבודה, הגבוה באופן משמעותי מזה של הנשים, הרי שמשקלם בנכות הכללית יפחת. אולם יש להביא בחשבון שלגבי חלק מאוכלוסיית הנשים, דהיינו לגבי עקרות בית, מבחן הזכאות מחמיר יותר מאשר לגבי גברים” (שם: 6).

בהמשך נשוב לדון בנושא מבחני הזכאות המחמירים הנערכים לעקרות בית.

אפליה נשים נכות בגיל 60–65

אחד ההישגים של מאבק הנכים הוא הסדר לפיו נכה המגיע/ה לגיל פרישה ימשיך ליהנות מקצבת נכות מלאה (רוני שכטר, 2003: 202). עד לינואר 2002, קצבת נכות כללית שולמה רק בגיל העבודה (18 ועד 65 לגברים, ועד 60 לנשים); הקצבה משולמת גם לילד/ה נכה מגיל 3 חודשים עד לגיל 18, אולם דו”ח זה אינו מטפל בנושא הילדים הנכים).

ההסדר הישן הפלה לרעה את כל הנכים/ות שהגיעו לגיל פרישה, שכן מרגע הפרישה התחילה קצבתם להישחק [קצבת נכות מתעדכנת אחת לשנה על פי השכר הממוצע במשק. אלא שבמקרה של נכה שהגיע/ה לגיל פרישה, הפסיקה הקצבה להתעדכן. כך נשחקה הקצבה משנה לשנה, עד שירדה לגובה קצבת הזקנה, ואז היא התעדכנה בכל שנה לפי העדכון בקצבת זקנה (המוסד לביטוח לאומי, שיחה עם שנטל וסרשטיין, 17.7.2002)].

לוח 5. קצבת נכות כללית, לנכה בדרגת אי-כושר מלאה, לפי הרכב המשפחה, 2002

כאחוז מהשכר הממוצע ובמחירים שוטפים לשנת 2002, בש"ח

נכה עם בן/בת זוג	נכה עם בן/בת זוג			נכה יחיד/ה ללא ילדים	כאחוז מהשכר הממוצע למשרת שכיר סכום קצבת נכות כללית לחודש, בש"ח
	עם שני ילדים ויותר	עם ילד אחד	ללא ילדים		
	61.7%	50.9%	40.2%	26.8%	
	4,338	3,583	2,829	1,886	

הערות:

- קצבת נכות מלאה משולמת לנכה אשר דרגת אי כושר ההשתכרות שלו/ה עומדת על לפחות 75%. כאשר דרגת אי כושר ההשתכרות אינה עולה על 74% הזכאות הנה לקצבה חלקית על פי הדרגה שנקבעה.
- תוספת תלויים משולמת בעד בן/בת זוג שהכנסותיו/ה אינן עולות על 57% מן השכר הממוצע במשק. התוספת היא בגובה 50% מהקצבה המשולמת לנכה (עקרת בית אינה זכאית לתוספת בעד בן זוגה). בעד כל אחד משני הילדים הראשונים מקבל/ת הנכה 40% מהקצבה המשולמת לו/לה (התוספת המרבית היא בעד שני ילדים). מקור: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, 2002, דבעון סטטיסטי, לב' (4): 103.

ג. שיעור הנכות הרפואית המינימלית המזכה נכה רגיל/ה בקצבת נכות הוא 40%, בעוד שעקרת בית נכה זכאית לקצבה רק כאשר שיעור הנכות שלה הוא 50% ומעלה.

פער זה עמד במרכז של התכתבות בין היועצת המשפטית של עמותת "בזכות", שפנתה אל שר העבודה והרווחה בתאריכים 11.4.2000 ו-24.9.2001, ובין מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי, אליו הפנה השר את המכתבים. בתשובתו, ציין מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי, יוחנן שטסמן, כי המוסד מכיר באפליה ובצורך לתקנה, אולם טרם ננקטו צעדים בכיוון הזה.

ד. עקרת בית אינה זכאית לתוספת תלויים בעבור בן-זוגה, אלא בעבור ילדיה בלבד.

להלן נרחיב בשלוש הנקודות הראשונות.

א. אצל עקרת הבית אין בודקים אובדן כושר השתכרות

בניגוד לגברים – ולנשים שאינן עקרות בית, אצל עקרת הבית אין בודקים אובדן כושר השתכרות. אצלן, הליך קביעת דרגת הנכות אינו כולל מפגש עם איש מקצוע העוסק בנושא השיקום המקצועי.

המבחן היחידי שנתפס כרלוונטי לעקרת הבית הוא מבחן כושר התפקוד כעקרת בית. ההנחה השלטת היא כי לא זו בלבד שעקרת הבית אינה "עובדת" – אלא שהיא גם לעולם לא "תעבוד" – דהיינו, לעולם לא תבצע עבודה פרט לעבודות ביתיות עבור בני משפחתה. ההנחה היא שעקרת הבית לעולם לא תפתח פרק חדש בחייה: למשל, תקים עסק או תמצא עבודה בתור עובדת שכירה.

יש לציין כי מדובר אך ורק בנכות נשואות שהן עקרות בית. שכן גרושות, עגונות או פרודות נכות, העובדות אך ורק במשק ביתן, נדרשות לעבור מבחן כושר השתכרות, ובמהלך המבחן עשויה העובדת הסוציאלית להציע להן שירותי שיקום מקצועי.

שיעור הגברים הנכים הנשואים גבוה יותר משיעור הנשים הנכות הנשואות

בשנת 2001, 50.5% ממקבלי קצבת נכות כללית היו נשואים. שיעור הנשואים בקרב הגברים – 53.1% – היה גבוה משיעור הנשים הנשואות – 46.9% (וסרשטיין ופריאור, 2002: 12). יתרה מזאת, שיעור הגרושות, האלמנות והעגונות בקרב נשים המקבלות קצבת נכות כללית – 20.3%, היה כמעט כפול משיעור הפרודים בקרב הגברים המקבלים קצבת נכות כללית – 11.8% (שם: 12).

נראה כי אישה נכה היא בת זוג רצויה הרבה פחות מגבר נכה, לצורך קשרי נישואין. וסרשטיין ופריאור מסיקות מהנתונים הנ"ל כי נשים נכות מתקשות יותר מגברים נכים, או מנשים בריאות, להינשא או להישאר נשואות (שם: 6). נראה כי הדבר משקף את ההגדרה המיגדרית של תפקיד האישה במסגרת חיי הנישואין – תפקיד של טיפול ודאגה לאחרים. במצבים בהם האישה מוגבלת ואינה יכולה למלא את תפקיד הטיפול, היא אינה נחשבת לרעיה ראויה.

קצבת נכות כללית: מצבן המיוחד של עקרות הבית

אפליית עקרות בית נכות בזכאות לקצבת נכות כללית

עקרות הבית מופלות לרעה לא רק בנושא של נכות מעבודה אלא גם בנושא של נכות כללית. אפליה זו מוצאת את ביטוייה בארבעה תחומים שונים:

א. עבור עקרת הבית, הליך קביעת הזכאות לקצבה אינו מערב גורמי שיקום מקצועי.

ב. מבחני הזכאות לקצבת נכות כללית מחמירים במיוחד עם עקרת הבית.

ב. מבחני זכאות מחמירים

עקרות הבית. לפיכך, ייתכן שמיעוט עקרות הבית הנמצאות זכאיות לקצבת נכות כללית נובע משיטת הבדיקה. יתכן שהמכונים מחמירים בהתאם למה שהם תופסים כציפיות של המוסד לביטוח לאומי – ממנו הם מקבלים את התשלום.

ג. אפליית עקרת הבית בקביעת דרגת האי-כושר

גובה קצבת הנכות נקבע לפי דרגת האי-כושר להשתכר או לתפקד במשק הבית. הנתונים מעלים כי קיים הבדל משמעותי בין דרגת האי-כושר שנקבעת לעקרות בית ובין דרגת האי-כושר הנקבעת לגברים ולנשים שאינם נחשבים/ות לעקרות בית.

מלוח 6 עולה, כי שיעור הגברים שנקבעת להם דרגה מרבית של אי-כושר מקסימלית (75% ומעלה) והם מקבלים קצבת נכות מלאה, דומה לשיעור הנשים שאינן עקרות בית אשר נקבעה להם דרגה כזו: 88.8% לגברים ו-87% לנשים. לעומת זאת, בקרב עקרות הבית, רק 37.8% מקבלות קצבת נכות מלאה.

וסרשטיין ופריאור (2002: 17) מייחסות את ההבדלים לעובדה שאצל עקרות הבית לא בודקים את כושר ההשתכרות אלא את הכושר לתפקד במשק הבית; השוני במבחנים הוא המקור לתוצאות השונות.

לדידנו הסבר זה אינו מספק. ראשית, אין כל סיבה סבירה להפעלת שיפוט מחמיר לגבי עקרות הבית, שהרי עבודה במשק בית היא לעיתים קרובות מורכבת ועתירת אחריות, לא פחות, למשל, מעבודה פקידותית. יתרה מזאת, בקרב הנשים שאינן מוגדרות כעקרות בית ישנן נשים שאינן עובדות לפרנסתן, אולם דרגת האי-כושר שלהן נבחנת באותה הדרך בה נבחנת דרגת האי-כושר של הגברים והנשים העובדים/ות מחוץ למשק ביתם/ן. לפיכך, אין הצדקה לאפליית עקרת הבית, פרט לדעות הקדומות אודות תלותן הכלכלית ואי יכולתן לשנות את הסטטוס שלהן כעקרות בית.

את דרגת כושר התפקוד של עקרת הבית במשק הבית, בודקים עבור המוסד לביטוח לאומי שלושה מכונים להערכה תפקודית: האחד בחיפה, השני בבית לוינסטיין שברעננה והשלישי בבית החולים תל השומר. הבדיקה מתמקדת בקביעת השפעת הליקוי הרפואי של עקרת הבית על כושרה לתפקד במשק הבית. הבדיקה היא רב מקצועית ומשתתפים בה רופא, עובד סוציאלי ומרפא בעיסוק (וסרשטיין, 1999: 1).

עם תום הבדיקה, קובע פקיד התביעות של המוסד לביטוח לאומי את דרגת האי-כושר, לאחר שהתייעץ עם רופא מוסמך וקיבל חוות דעת של פקיד שיקום (וסרשטיין, 1998: 3).

חשש של המוסד לביטוח לאומי, כי המכונים מקילים עם עקרות הבית בכל הנוגע לדרגת האי-כושר שלהן, הניב מחקר שהשווה בין תוצאות הבדיקה במכונים ובין בדיקות שנעשו, לצורך המחקר, בבית הנחה החוקרים הייתה שהבדיקות בבית יצביעו על רמת מוגבלות קלה יותר מאשר אלה שבוצעו במכונים. אלא שבניגוד לציפיות, נמצא שהמכונים דווקא מחמירים עם עקרות הבית (וסרשטיין, 1999: 11). כך, לדוגמה, בבדיקות שנעשו בבית, נמצא כי ל-50% מהנשים נדרשה דרגת סיוע הנקראת *עזרה רבה*, בעוד שהבדיקות במכונים קבעו כי רק ל-20% מהנשים נדרשה *עזרה רבה*, ואילו חוות הדעת של פקיד התביעות קבעו שרק 16.7% מעקרות הבית הנכות נדרשות *לעזרה רבה*. באשר לרמת סיוע גבוהה יותר, *עזרה מלאה*, בבדיקות שנעשו בבית מצאו כי ל-13.3% מהנשים נדרשה *עזרה מלאה*, בעוד שבדיקות במכונים וחוות הדעת של פקיד התביעות קבעו כי לא יותר מאשר 3.3% מהנבדקות נדרשות *לעזרה מלאה* (שם: 7).

ההבדלים הניכרים בין תוצאות הבדיקות במכונים לתוצאות הבדיקות בבית מובילים אותנו להשערה, כי בבדיקות האי-כושר מחמירות עם

לוח 6. מקבלי/ות קצבת נכות, לפי מין ודרגת האי-כושר, דצמבר 2001

במספרים מוחלטים ובאחוזים

דרגת האי-כושר				סך הכל	מין
100%–75%	74%–66%	65%	60%		
88.8	0.7	2.5	8.0	83,548	גברים
87.0	1.0	3.5	8.5	47,275	נשים שאינן עקרות בית ⁹
37.8	9.4	30.1	22.7	14,704	עקרות בית

מקור: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, 2002, וסרשטיין ופריאור, מקבלי קצבת נכות ומקבלי קצבה לשירותים מיוחדים 2001: 16.

⁹ המוסד לביטוח לאומי משתמש בשתי הגדרות שונות לנשים הזכאיות לקצבת נכות כללית שאינן עקרות בית, ההגדרות בהן מדובר הן: "נשים מבוטחות" או "נשים משתכרות", אף שאין מדובר בהכרח בנשים המקבלות שכר כלשהו (וסרשטיין, 2002: 6). למשל, לתוך הגדרה זו של "נשים מבוטחות" או "נשים משתכרות" יכולה להיכלל גרושה אשר עובדת במשק בית בלבד, אך מאחר ואין היא נשואה היא איננה נחשבת עקרת בית.

אי שוויון מיגדרי בקבלת שירותי שיקום מקצועי

שיקום מקצועי

החוק מייעד סיוע בשיקום מקצועי לנכה שנקבעה לו/ה נכות רפואית בשיעור של 20% לפחות אצל נכה כללי/ת ולפחות 10% נכות לצמיתות אצל נכה מעבודה.

על מנת לזכות בשיקום מקצועי על הנכה לעמוד בשלושה קריטריונים:

א. עקב הליקוי אינו/ה מסוגל/ת לעסוק בעבודתו/ה או בעבודה מתאימה אחרת;

ב. הוא/היא זקוק/ה להכשרה מקצועית כדי לשוב לעבודתו/ה או כדי לעבוד בעבודה מתאימה אחרת;

ג. הוא/היא מתאים/ה לדעת המוסד לביטוח לאומי לשיקום מקצועי (www.btl.gov.il).

לוח 8 שלהלן מצביע על בולטות של גברים ביחס לנשים בכל פעולות השיקום המקצועי, למעט "ההכשרה המקצועית", שבה נרשם שוויון בין נשים וגברים. ניתן לראות כי הקבוצה עם השיעור הנמוך ביותר של הפנייה לשיקום היא זו של עקרות הבית. עקרות בית הפונות לשיקום בכל סוגי הפעילות השיקומית מהוות מ-0% עד 9% מכלל הנשים הנכות הפונות לשיקום, למרות שהן מהוות 23.7% מהנשים הנכות (וסרשטיין ופריאור, 2002: 7). יתכן והסיבה לכך נעוצה בהליך קביעת הזכאות לקצבת נכות אצל עקרת הבית, אשר, כאמור, אינה כרוכה במפגש עם עובד שיקום מקצועי.

נשים – מיעוט בקרב מקבלי שירותי שיקום מקצועי

בקרב הנכים/ות המקבלים שירותי שיקום מקצועי בשנת 2001, נשים היוו 35.6% וגברים – 64.4% (ר' לוח 7).

אחוז גבוה במיוחד של גברים נרשם בקרב מקבלי קצבת נכות מעבודה שקיבלו שירותי שיקום מקצועי: 87.6%.

לדברי הגב' נילי ברויאר מ"פורום נשים עם מוגבלויות", האחוז הגבוה יותר של גברים בקרב הפונים לשיקום נובע מכך שתוכניות השיקום והעבודות במפעלים המוגנים, מיועדות לגברים יותר מאשר לנשים (ברויאר ולרנר, 25.7.2002).

לוח 7. נכים/ות הפונים/ות לשיקום מקצועי, לפי מין וסוג קצבה, 2001

במספרים מוחלטים ובאחוזים

מין	סך הכל		סוג נכות	
	סך הכל	אחוזים	נכות כללית	נפגעי עבודה
סך הכל	6,575	100.0%	5,557	1,018
גברים	4,232	64.4%	3,340	892
נשים	2,343	35.6%	2,217	126

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך המוסד לביטוח לאומי, 2002, סקירה שנתית 2001, לוח מס' 2: 241.

אי שוויון מיגדרי בגמלאות אחרות לנכים

נשים – מיעוט בקרב מקבלי גמלאות אחרות לנכים

נשים מהוות מיעוט גם בקרב מקבלי קצבת שירותים מיוחדים וגמלת ניידות. הן מהוות קרוב למחצית ממקבלי קצבת שירותים מיוחדים – 47.4%, המיועדת לסייע לנכה לתפקד בבית, אך רק 33% ממקבלי גמלת ניידות, המיועדת לסייע לנכה לנוע מחוץ לבית (המוסד לביטוח לאומי, שנטל וסרשטיין, מזכר, 2.9.2002).

גמלאות אחרות לנכים

בנוסף על קצבאות קיום, קיימות מספר גמלאות נוספות שלהן זכאים נכים ונכות קשים:

- א. קצבה לשירותים מיוחדים, המיועדת לסייע בתפקוד במשק הבית;
- ב. גמלת ניידות, המיועדת לסייע ברכישת מכונית או בהוצאות נסיעה;
- ג. קצבה לילד נכה, המיועדת לסייע למשפחות המטפלות בילד נכה בבית (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 193).

קצבה לשירותים מיוחדים

נכים/ות המתקשים בתפקוד במשק הבית זכאים/ות לקצבה לשירותים מיוחדים. מדובר בנכים/ות התלויים/ות בעזרת הזולת בביצוע פעולות יומיומיות (ניידות בבית, לבישה, רחיצה, אכילה, היגיינה אישית), או לנכות/ים הסובלות/ים מבעיה קוגניטיבית ורפואית קשה הזקוקים/ות להשגחה מתמדת. תנאי לקבלת קצבה

לוח 8. נכים/ות שפנו לשיקום מקצועי, בין השנים 1990–2000, לפי מין וסוג הפעילות השיקומית במספרים מוחלטים ובאחוזים

נשים		גברים	סוג הפעילות השיקומית
מזה: עקרות בית	סך הכל		
4.1%	38%	62%	ייעוץ קצר מועד
4.3%	38%	62%	טרומ הכשרה
9.1%	50%	50%	הכשרה מקצועית
1.1%	35%	65%	סיוע בהשמה
1.4%	38%	72%	הפנייה למפעל מוגן
6.1%	47%	53%	קידום בתפקוד אישי
1.6%	43%	57%	הפנייה לגורם אחר
4.1%	34%	66%	מעקב ואחזקה
3.1%	21%	79%	סיוע כספי
4.4%	34%	66%	אבחון
0.9%	25%	75%	אחר
1,060	19,703	31,179	סך הכל (N)

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך המוסד לביטוח לאומי, מזכר מג' לאה ענבר, 15.8.2002.

**לוח 10. מקבלי/ות קצבת שירותים מיוחדים,
לפי מין וסוג הנכות, דצמבר 2001**

במספרים מוחלטים ובאחוזים

מין	מקבלי/ות קצבת שירותים מיוחדים		
	קשישים/ות	נכים/ות שאינם/ן מקבליים/ות קצבת נכות*	נכים/ות המקבליים/ות קצבת נכות
סך הכל (N)	3,775	1,073	14,782
גברים	48.3%	58.7%	53.2%
נשים	51.7%	41.3%	46.8%
נשים שאינן עקרות בית	67.4%	100%	77.1%
עקרות בית	32.6%	—	22.9%

* כאמור, הביטוח הלאומי מגדיר קבוצה זו כנכים/ות שאינם/ן זכאים/ות לקצבת נכות, אולם הם/ן בעלי/ות נכות קשה.
מקור: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, 2002, וסרשטיין ופריאור, מקבלי קצבת נכות ומקבלי קצבת שירותים מיוחדים 2001, מס' 181.

ההבדלים הבולטים בין גברים לנשים: בקרב נכים/ות המקבלי/ות קצבת שירותים מיוחדים ללא קצבת נכות, 58.7% ממקבלי הקצבה הם גברים. לעומת זאת, בקרב מקבלי קצבה מיוחדת שהם קשישים, יש מעט יותר נשים בקרב מקבלי הקצבה: 51.7%.

גמלת ניידות

נכי/ות רגליים, שאחוז מוגבלותם/ן עומד על 40% לפחות והם/ן בעלי/ות רשיון נהיגה בר תוקף, ומוגבלים/ות בניידות, שאחוז מוגבלותם/ן עומד על 60% לפחות והם/ן אינם/ן בעלי רשיון נהיגה בר תוקף, זכאים להלוואה עומדת (לכיסוי מסים החלים על הרכב) ו/או לקצבת ניידות חודשית (המוסד לביטוח לאומי, רבעון סטטיסטי, 2002, לב' [3]: 115).

גמלת ניידות

גמלת ניידות כוללת שני סוגי תשלום:

א. קצבת ניידות לבעלי רכב או לחסרי רכב, המשולמת כהשתתפות בהוצאות הנסיעה;

ב. הלוואה עומדת, למימון מסים על כלי רכב שרוכש/ת הנכה. לרוכש/ת רכב לראשונה ניתן סיוע נוסף – הלוואה או מענק למימון חלקי של קניית הרכב, בכפוף למבחן הכנסות (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 195).

גמלת הניידות ניתנת מכוח הסכם, שהופעל החל מ-1.1.76, בין משרד האוצר למוסד לביטוח לאומי. מקור המימון הוא האוצר (המוסד לביטוח לאומי, רבעון סטטיסטי, 2002, לב' [3]: 115).

לשירותים מיוחדים הוא דרגת נכות רפואית בגובה 60% לפחות לנכים/ות המקבליים/ות קצבת נכות, ודרגת נכות רפואית בגובה 75% לפחות לנכים/ות שאינם/ן מקבליים/ות קצבת נכות (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 194; וסרשטיין ופריאור, 2002: 19; www.btl.gov.il).

מקבלי/ות קצבה לשירותים מיוחדים נחלקים לשלוש קבוצות: מקבלי/ות קצבת נכות; אלה שאינם/ן זכאים/ות לקצבת נכות (משום שלא היה צמצום בהכנסותיהם או מסיבות אחרות), אך הם/ן בעלי/ות נכות קשה; וקבוצת הקשישים/ות (נשים בנות 60 ומעלה וגברים בני 65 ומעלה), שהחלו לקבל קצבת שירותים מיוחדים בטרם נעשו זכאים/ות לקצבת זקנה וזכאותם/ן לשירותים מיוחדים נמשכת גם לאחר שהגיעו לגיל זקנה (וסרשטיין ופריאור, 2002: 18).

גובה קצבת השירותים המיוחדים נקבע לפי דרגת תלותו/ה של הנכה בזולת. לקצבה שלוש רמות: 50%, 100% ו-150% מקצבת נכות מלאה של יחיד/ה (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2001: 199).

יש לציין כי עד 1999 הופלתה עקרת הבית לרעה בכל הנוגע לגובה הקצבה: עד אז, שיעורה של קצבה זו לעקרת הבית עמד על 60% מן השיעורים הנ"ל: דהיינו 30%, 60% ו-90%, בהתאמה, מקצבת יחיד/ה מלאה. החל מנובמבר 1999 הושוותה רמת קצבת השירותים המיוחדים של עקרת הבית לזו של נכים אחרים (המוסד לביטוח לאומי, רבעון סטטיסטי, 1998: 98).

**לוח 9. מקבלי/ות קצבת שירותים מיוחדים לפי מין,
2001-1997**

במספרים מוחלטים ובאחוזים

שנה	סך הכל	גברים	נשים	שיעור הנשים המקבלות קצבת שירותים מיוחדים
1997	12,725	6,750	5,975	46.9%
1998	11,636	א.ג.	א.ג.	א.ג.
1999	15,172	8,069	7,103	46.8%
2000	17,756	9,420	8,336	46.9%
2001	19,630	10,320	9,310	47.4%

הערה: בשנת 1998 לא פורסמו נתונים על מספר הגברים והנשים המקבליים/ות קצבת שירותים מיוחדים.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך המוסד לביטוח לאומי, וסרשטיין, שנטל, מזכר, 2.9.2002.

ההתפלגות המיגדרית בקבלת קצבת שירותים מיוחדים היא שוויונית מעט יותר מן ההתפלגות המיגדרית בקבלת קצבת נכות כללית: 52.6% ממקבלי קצבת שירותים מיוחדים הם גברים ו-47.4% נשים. בקרב הנשים הזכאיות לקצבת שירותים מיוחדים, 24% הן עקרות בית (וסרשטיין ופריאור, 2002: 20).

לוח 11. מקבלי/ות קצבת ניידות, 1998–2001

שנה	מספר מקבלי/ות גמלת ניידות	נשים	גברים
1998	14,181	4,637	9,544
1999	14,523	4,760	9,763
2000	16,804	5,545	11,259
2001	19,318	6,375	12,943

הערות:

1. הנתונים לשנים 1998 ו-1999 הם עבור חודש דצמבר. הנתונים לשנים 2000 ו-2001 הינם ממוצעים חודשיים.
2. מספר הנשים והגברים שקיבלו קצבת ניידות בשנת 2001 חושב על בסיס מזכר ממנהל המחקר והתכנון של המוסד לביטוח לאומי, 2.9.2002.
- מקורות: המוסד לביטוח לאומי, דעונון סטטיסטי 2002, לב' (3): 116; המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, מזכרים משנטל וסרשטיין, 2.9.2002 ו-24.11.2002.

בין השנים 1998–2001 רוב (67%) מקבלי קצבת הניידות היו גברים.

לדברי וסרשטיין, ההסבר לריבוי הגברים נעוץ בחלקו בעובדה שרוב מקבלי הקצבה הם חולים נירולוגיים, ובקרוב אלה, הרוב הם גברים (המוסד לביטוח לאומי, וסרשטיין שנטל, שיחה טלפונית, 10.12.2002).

הישגי שביתות הנכים

בסוף 1999 קיימו ארגוני הנכים שביתה בת 37 ימים, שהובילה להסכם חתום. בפברואר 2000 הם קיימו שביתה נוספת, על רקע אי ביצוע ההסכם שנחתם עם האוצר בתום השביתה הראשונה. הפגנה שלישית נערכה בין דצמבר 2001 ופברואר 2002, ונמשכה 77 ימים. בשתי ההפגנות הראשונות נאבק מטה המאבק של הנכים על הטבות לקבוצה קטנה של נכים, בעלי הנכות הקשה ביותר. בהפגנה השלישית, לעומת זאת, מטה המאבק שם לו למטרה לשפר את מצבם של כל הנכים והנכות (רוני שכטר, מטה המאבק של הנכים, 20.2.2003).

להלן ההישגים העיקריים של שלוש השביתות (המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית 2000: 158 – 159, אלא אם צוין מקור אחר):

(1) הוגדלה קצבת הנכות לבעלי/ות רמת נכות רפואית של 50% ויותר. התוספת מסתכמת ב-200–300 ש"ח לחודש. ההסכם בנושא הזה נחתם במרץ 2002. התוספת שולמה לנכים ולנכות בגיל העבודה בנובמבר 2002, רטרואקטיבית לחודש ההסכם. בפברואר 2003 שולמו התוספות לנכים ונכות בגיל הפרישה ומעלה, רטרואקטיבית לחודש ההסכם (רוני שכטר, מטה המאבק של הנכים, 20.2.2003).

(2) רמת הקצבה של נכים שהם גמלאים השוותה לזו של נכים בגיל העבודה (שם).

(3) שינוי בחוק, המאפשר לנכים/ות קשים/ות בעלי/ות מוגבלות של 100% בניידות או המרותקים/ות לכסא גלגלים, לקבל יותר מגמלה אחת: מעתה, נכה המקבל/ת קצבת נכות יכול/ה לקבל גם קצבת ניידות וגם קצבה לשירותים מיוחדים, בכפוף לתנאי הזכאות של הקצבאות האלה. קודם לכן, לא ניתן היה לקבל שתי קצבאות בו זמנית.

(4) ילד/ה בעל/ת מוגבלות בניידות של 80% לפחות או מרותק/ת לכסא גלגלים, יכולים אף הם לקבל שתי קצבאות: קצבת ילד נכה וקצבת ניידות.

(5) הופסקה אפליית עקרת הבית בתחום השירותים המיוחדים. מעתה, רמת הקצבה לשירותים מיוחדים לה זכאית עקרת הבית זהה לזו המשולמת לנכים אחרים. זאת במקום קצבה שהגיעה רק ל-60% מהקצבה של נכים אחרים.

(6) הוגדלה קצבת הניידות לנכים/ות בעלי/ות 100% מוגבלות בניידות או מרותקים/ות לכסא גלגלים שאינם/ן משתכרים/ות. בכך בוטלה ההבחנה בין נכים העובדים ואלה שאינם עובדים: מעתה הזכאות לקצבת ניידות מותנית אך ורק במידת הצורך של הנכה (רוני שכטר, מטה המאבק של הנכים, 20.2.2003) הזכות לקצבת ניידות ניתנת מעתה לא רק לנכים/ות בעלי/ות רכב אלא גם לנכים/ות חסרי/ות רכב, אם הם בעלי 100% מוגבלות בניידות או מרותקים לכסא גלגלים.

(7) הוגדלה רמת קצבת הניידות לחסרי/ות רכב, לפי רכב בעל נפח מנוע של 1,800 סמ"ק – במקום 1,300 סמ"ק.

(8) הוגמשו והוגדלו תנאי הזכאות לסיוע מקרן ההלוואות.

שביתות הנכים חיזקו את ארגוני הנכים. בעקבות השביתה הוכנס מטה המאבק של הנכים תחת מטריית ההסתדרות החדשה, שהעניקה לו משרד ותקציב פעולה. יצוין עוד כי הקיצוצים התקציביים שבוצעו בשנת 2002 ופגעו במרבית מקבלי קצבאות הביטוח הלאומי, פסחו על ציבור הנכים והנכות.

תחילת הפתרון – ביטוח חובה של עקרת הבית

המשפטנית פרופ' רות בן ישראל מעלה שתי סוגיות העשויות להוביל לתחילת הפתרון: הראשונה היא החלת חוק ביטוח חובה על עקרת הבית. לדידה של פרופ' בן ישראל, חוק הביטוח הלאומי מפלה לרעה את האישה הנשואה על פני הגבר הנשוי, בכך שגבר נשוי מחויב בביטוח גם אם אינו עובד; כך גם רווקה שאינה עובדת. עקרת הבית, לעומת זאת, אינה מחויבת כלל לביטוח. בן ישראל עמדה על החסרון הכרוך בפרוצדורת ביטוח רשות בלבד (הכוונה לאפשרות שיש לעקרת בית לבטח את עצמה, אפשרות שרק מיעוט מזערי בוחר בה): "...הצורה ההולמת הינה דווקא ביטוח החובה. סוד גלוי הוא, כי הצרכים הדוחקים בהווה, מאפילים על ההכרה האישית שיש לחסוך ליום צרה. דווקא בגלל הכרת האופי האנושי, מושתתת בדרך כלל שיטת הביטוח הסוציאלי על ביטוח חובה" (בן ישראל, 1977: 99).

הסוגייה השנייה שמעלה פרופ' בן ישראל, היא הרחבת החקיקה הקיימת עבור עקרת הבית. כידוע, קצבאות הזקנה וההכנסות התעסוקתיות של נשים נפגעות בשל אי-רציפות השתתפותן בשוק העבודה, עקב הטיפול בילדים ובמטלות משק הבית. בן ישראל מציעה ש"האישה העובדת תהיה מבוטחת ותצבור זכויות פנסיה במשך כל שנות עבודתה הפעילות ועבור כולן. בחלקן כשכירה – שעה שהיא מועסקת בשוק העבודה בשכר, ובחלקן כעצמאית – שעה שהיא עמלה וטורחת במשק ביתה" (בן ישראל, 1977: 99).

בעקבות פרופ' בן ישראל אנו מציעות להחיל על עקרת הבית ביטוח נכות חובה, כפי שהוא חל על כל אזרח ואזרחית (שאינה עקרת בית) בישראל. חוק הביטוח הלאומי יחייב תשלום דמי ביטוח עבור עקרת הבית. התשלום יחול על המעסיק של הבעל ועל הבעל – בשיעורים זהים לשיעורים המוטלים כיום בגין ביטוח הבעל. המעסיק – מאחר והאישה עקרת הבית מאפשרת לבעל להתפנות לעיסוקו. הבעל – שהרי בזמן שהיא עמלה וטורחת במשק ביתה נהנים מכך כל בני ביתה, כולל בן הזוג, היכול הודות לכך להתפנות לפרנסת הבית. מאחר ועקרות הבית מגדלות ומטפחות את אזרחי ואזרחיות העתיד של המדינה, יש להטיל על האוצר להשתתף במימון ביטוחה של עקרת הבית. באופן זה תצבור עקרת הבית זכויות כמו כל אזרח/ית עמל/ה אחר/ת וניתן יהיה למנוע את אפלייתה במסגרת ביטוח נכות של המוסד לביטוח לאומי. השתתפות האוצר במימון דמי הביטוח חשובה במיוחד לאור העובדה שמשפחות בעלות הכנסה נמוכה לא יוכלו לעמוד בנטל הכספי של הביטוח.

מבט לעתיד: השוואת תנאי זכאות לעקרת הבית

השוואת תנאי זכאות לעקרת הבית

אין ספק כי אפליית עקרת הבית בכל הנוגע לקצבאות נכות מנוגדת לעקרון השוויון. אי לכך יש להציע את החקיקה הנוגעת לנשים נכות צעד נוסף קדימה.

עד עתה ננקטו שני צעדים בכיוון השוואת זכויות: א. הכללת עקרות הבית באוכלוסיית הזכאים/יות לקצבת נכות בשנת 1977; ב. השוואת גובה הקצבה לשירותים מיוחדים לה זכאית עקרת הבית בשנת 1999.

עם זאת, השוויון טרם הושג, הן בשל העובדה שהזכאות של עקרת בית לקצבת נכות מותנית בשיעור נכות גבוה יותר (50%) מזה של יתר הנשים והגברים הנכים (40%), הן בשל המבחנים המחמירים לקביעת דרגת האי-כושר, והן בגלל עצם ההגדרה של עקרת הבית כאישה לא עובדת.

אין זה סביר שמערכת השיקולים הבוחנת את זכאות עקרת הבית לקצבת נכות תכלול הנחה ולפיה הסטטוס של עקרת בית אינו עשוי להשתנות. יתרה מזאת, אין זה סביר כי מבחני אי-כושר לעקרת בית בוחנים את יכולת תפקודה כעקרת בית, אך אינם בוחנים את כושר ההשתכרות שלה. המדיניות הנהוגה ביחס לעקרות הבית מניחה, ללא הצדקה, כי לעולם לא תעבודנה מחוץ לכותלי ביתן, כלומר, שהן תהיינה תלויות לעולם בפרנסת בעליהן. כיוון שכך הן עוברות מבחנים ייחודיים, שבסיומם נקבעת להן דרגת אי כושר נמוכה מזו של שאר אוכלוסיות הנכים – וקצבתן נמוכה מזו של נכים ונכות אחרים. התוצאה: הנבואה מגשימה את עצמה ומה שהיה הוא שיהיה: "פעם עקרת בית – תמיד עקרת בית".

האפשרות החלופית היא להתייחס אל עקרת הבית כאל אישה עובדת, הזכאית לפיצוי בגין תאונות עבודה ולעידוד לשיקום מקצועי. כמו כן, יש להתייחס אליה, כאל כל אדם אחר, כמי שנסיבות חייה עשויות להשתנות.

מקורות

- בן-ישראל, רות. 1977. "ביטוח נכות לעקרת הבית ומה הלאה?" ביטחון סוציאלי, תשל"ז, עמ' 87 - 101.
- ברויאר, נילי ונעמה לרנר 2002. פורום נשים עם מוגבלות למען נשים עם מוגבלות, מיסודו של ארגון בזכות, בשיתוף ג'וינט-ישראל. ראיין, 25.7.2002.
- בר, שולי, 2002, שיחה טלפונית, 10.12.2002.
- בר, שולי, ברנדה מורגנשטיין ורבקה פריאור. 2000. מקבלי דמי פגיעה בשנים 1997 - 1999. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, מס' 169.
- גרוס, גוסלין וברברה סבירסקי. 2003. סקרי תקצוב זמן ושוויין בין-מגדרי. תל אביב: מרכז אדוה.
- המוסד לביטוח לאומי. 2001. זכויות משפחה חד הורית בביטוח הלאומי.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. סקירה שנתית, שנים שונות.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. מערכת הביטוח הלאומי בישראל. (מרט).
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. דבעון סטטיסטי, שנים שונות.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. שנטל וסרשטיין, ראיין, 17 ביולי.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. שולי בר, מזכר, 13 באוגוסט.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. לאה ענבר, מזכר, 15 באוגוסט.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. שנטל וסרשטיין, מזכר, 2 בספטמבר.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. שנטל וסרשטיין, מזכר, 24 בנובמבר.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. שולי בר, מזכר, 10 בדצמבר.
- המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון. 2002. שנטל וסרשטיין, שיחה טלפונית, 10 בדצמבר.
- התכתבות בין ארגון "בזכות" ובין המוסד לביטוח לאומי (11.4.2000 ו-24.9.2001).
- וסרשטיין, שנטל. 1998. מקבלי קצבת נכות כללית 1996 - 1997. המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, מס' 152.
- וסרשטיין, שנטל. 1999. סקר הערכה תפקודית של עקרות בית נכות. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, דפי דיון, מס' 12 (יולי).
- וסרשטיין, שנטל ורבקה פריאור. 2002. מקבלי קצבת נכות ומקבלי קצבה לשיירותים מיוחדים 2001. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, מס' 181 (מאי).
- סבירסקי, ברברה. 2002. מה לנשים ולתקציב המדינה. תל אביב: מרכז אדוה (אוגוסט).
- קמפ, אדריאנה ורבקה רייכמן. 2003. הגירת עבודה "חדשה" בישראל. מידע על שוויין מס' 13. תל אביב: מרכז אדוה. בדפוס.
- שכטר, רוני, מטה המאבק של הנכים. 2003. ראיין אישי, 20 בפברואר.
- שמיר, עדה. 1995. "מעמדה של עקרת הבית בביטוח הלאומי", בתוך רדאי, פרנסס, כרמל שלו ומיכל ליבן-קובי (עורכות), מעמד האישה בחברה ובמשפט. ירושלים ותל אביב: הוצאת שוקן, עמ' 148 - 167.
- Annual Statistical Report. 2000. Annual Statistical Report on the Social Security Disability Insurance Program.
- Fawcett, Gail. Senior Research Associate, Canadian Council on Social Development 2002. Email communication, September 17.
- The World Bank. 2002. World Development Indicators. www.btl.gov.il

המחברות

גב' ברברה סבירסקי היא סוציולוגית, מנהלת מרכז אדוה.
גב' ענת הרבסט היא דוקטורנטית בלימודי מיגדר באוניברסיטת בר-אילן.

הועד המנהל של מרכז אדוה

ד"ר יוסי דהאן, יו"ר
גב' גילברט פינקל, גזברית
ד"ר איסמעיל אבו-סעד
ד"ר ניצה ברקוביץ
ד"ר יוסי יונה
פרופ' אורן יפתחאל
פרופ' יוברט לו-יון
ד"ר רבקה סויה
ד"ר יצחק ספורטא
ד"ר דני פילק
ד"ר רחל קלוש
ד"ר אורי רם

ועדת ביקורת

עו"ד עובדיה גולסטני
עו"ד דורי ספיבק

הוועדה האקדמית המייעצת

ד"ר מאג'ד אל חאג'
ד"ר נתן גובר
ד"ר זאב דגני
ד"ר הנרייט דהן
פרופ' אברהם דורון
ד"ר מוחמד חביב-אללה
ד"ר חאתם כנאענה
ד"ר שושנה מאיר-יאנג
ד"ר אנדרה מזאוי
ד"ר מרים מרעי
פרופ' מרילין ספר
ד"ר לינדה עפרוני
ד"ר אילן פפה
גב' יעל צדוק
פרופ' יוסי קטן
ד"ר דבורה קלקין-פישמן
פרופ' פרנסס רדאי
פרופ' הנרי רוזנפלד
ד"ר סעדיה רחמים
פרופ' יהודית שובל
פרופ' אלה שוחט
פרופ' אריה שירום

צוות קבוע

ברברה סבירסקי, מנהלת
שלמה סבירסקי, מנהל פרויקט ניתוח תקציב המדינה
אתי קונור-אטיאס, רכזת מחקר
אלון אטקין, כלכלן
נטע סילוני, מנהלת הדרכה וקשרי חוץ
קטי רוך, רכזת פיתוח משאבים
יעל אייזנברג, רכזת מנהלית

המחברות מבקשות להודות לגב' שנטל וסרשטיין, לגב' לאה ענבר ולגב' שולי בר מענף נכות, מנהל התכנון והמחקר, המוסד לביטוח הלאומי, ירושלים, על עזרתן.

הכנת הגיליון הזה התאפשרה הודות למענקים נדיבים מ-

Heinrich Boell Foundation
US-Israel Women to Women

העבודה של מרכז אדוה נתמכת על-ידי

הקרן החדשה לישראל
עיריית תל-אביב-יפו
Jacob and Hilda Blaustein Foundation
Ford Foundation
Richard & Rhoda Goldman Fund
Mr. Howard Horowitz and Ms. Alisse Waterston
Levi Lassen Foundation
MAZON: A Jewish Response to Hunger
Middle East Peace Dialogue Network/Richard Goodwin
Moriah Fund
NOVIB
Uniting Churches of the Netherlands